

Kęstutis Gudmantas

NAUJA ISTORIOGRAFIJOS ISTORIJA –
NAUJAS POŽIŪRIS
AR SUSKILĘS VEIDRODIS?

Edward Alfred Mierzwa, *Historia historiografii*, t. 2: *Renesans–Oświecenie*, Warszawa: Wydawnictwo Neriton, 2007, 722 p. – ISBN 978–83–7543–004–2.

Šventojo Kryžiaus akademijos (*Akademia Świętokrzyska*) profesorius Edwardo Alfredo Mierzvos *Istoriografijos istorijos* antrasis tomas, aprėpiantis laikotarpį nuo Renesanso iki Apšvietos yra su dideliu užmoju vykdomo sumanymo dalis (pirmasis panašios apimties tomas buvo skirtas istoriografijos raidai nuo jos ištakų iki Viduramžių imtinai¹). Geografinė aprėptis – nuo Ispanijos iki Japonijos.

Autorius neslepia, kad jo veikalas yra kompiliacija². Mierzvos pagrindinis adresatas – studentija ir kolegos istorikai. Šiam darbui jį paakinęs žymus lenkų istoriografijos tyrinėtojas Andrzejus Feliksas Grabskis (1934–2000). Medžiaga šiuo tikslu surinkta ganėtinai kruopščiai geros Vakarų bibliotekose (Kolumbijos universiteto JAV ir kt.). Autoriaus darbštumas išties pagirtinas, todėl Mierzvos kompiliacija, ko gero, yra pranašesnė už analogišką jau gerokai senstelėjusį ir, beje, mažesnės apimties (turint mintyje pasirodysiančius iš viso net keturis lenkų profesorius tomus) Jameso Westfallo Thompsono veikalą³. Skyriai apie Renesanso ir Apšvietos epochų Lenkijos

¹ Edward Alfred Mierzwa, *Historia historiografii*, t. 1: *Starożytność – Średniowiecze*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2002.

² *Ibid.*, p. 9.

³ *A History of Historical Writing*, by James Westfall Thompson with the collaboration of Bernard J. Holm, vol. 1–2, New York: The Macmillan Company, 1942.

istoriografiją bus pravartūs ir Lietuvos istoriografiją studijuojantiems. Mierzwa yra XVI a. pabaigos–XVII a. pirmosios pusės Abiejų Tautų Respublikos ir Anglijos ryšių žinovas, tad šis tomas parašytas laikotarpį ir jo kontekstą išmanančio tyrėjo. Be abejo, dėl didelio medžiagos kiekio neišvengta klaidų ir šiaip netikslumų. Ir tai būtų visiškai suprantama. Keisčiau, kai visą LDK istoriografiją po unijos su Lenkija autorius veik nedvejodamas skiria pastarajai (žr. skyriaus „Polska historiografia renesansowa“ (p. 327–402) poskyrį: „Historiografia litewska“, p. 400–401), čia pat ne itin korektiškai prabildamas apie „lietuvių [tyrėjų?] kompleksus“⁴. Autorius netgi užduoda retorinį klausimą, ar Albertas Vijūkas-Kojalavičius, gausią memuaristiką palikę Radvilos bei kiti LDK teritorijoje triūsę autoriai yra lietuvių istorikai (Baroko epochos istorikus Mierzwa aptaria po ta pačia Renesanso „kepure“, ir tai yra akivaizdus autoriaus neapsižiūrėjimas). Nesunkiai nuspėjamas Mierzvos atsakymas – ne, kadangi, pasak jo, lietuvių istoriografija teužgimsta XIX a., kai išsivaduoja iš lenkiškos ar rusiškos „formos“, o „visiškai autonomiška tampa“ tik XX a. tarpukariu.

Tai nėra originalus požiūris, kadangi LDK ir Lietuvos Respublikos tęstinumas neigiamas palyginti dažnai. Kita vertus, LDK specifikos ignoravimas atsiduoda naftalinu, mat kalbos kriterijus jau senokai raštijos istorikų yra laikomas nepakankamu ar ne tokiu reikšmingu.

Vis dėlto vertinant ne taip griežtai, Mierzwą galima būtų pagirti nors už tai, kad jo knygoje atsirado minėtas nedidukas poskyris apie lietuvių istoriografiją – ankstesnėse lenkų tyrėjų (Jerzjo Serczyko, Andrzejaus Felikso Grabskio⁵) sintezėse tokio išvis nebūta. Jį galima pagirti taip pat ir už keliamus klausimus, bet, deja, ne už jo pateikia-

⁴ Tiesą sakant, nelabai aišku, kokia unija turima mintyje – Krėvos ar Liublino, nes konkrečiai nenurodoma. Sutikime, kad istoriografijos raidos požiūriu tai anaip tol nemenkas skirtumas.

⁵ Jerzy Serczyk, *25 wieków historii: Historycy i ich dzieła*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 1994; Andrzej F. Grabski, *Zarys historii historiografii polskiej*, Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2000.

mus atsakymus. Bent jau tikrai ne visus. Ir šioje vietoje būtina atkreipti dėmesį į Mierzvos nenuoseklumą. Mat anksčiau rašydamas apie Vijūkų-Kojalavičiaus istorinius veikalus, jis pasisakė prieš savo pirmtako Grabskio poziciją – pastarasis žymiausią LDK Baroko istoriką skyrė regioninei istoriografijai (iš tikrųjų, Grabskis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Lenkijai priklausiusios Prūsijos dalies istoriografiją įvardijo kaip regioninę⁶). Mierzwa savo kritišką požiūrį argumentavo LDK teritorijos dydžiu ir faktiškai pripažino Vijūkų-Kojalavičių buvus Lietuvos istoriku (p. 365). Tačiau, kaip jau minėta, šis autorius galiausiai lieka ištikimas polonocentristiniam žvilgsniui.

Jei poliublijinės LDK istoriografijos apžvalga, kaip jau anksčiau užsiminta, gali būti naudinga, tai ankstesnio laikotarpio apžvalga iš esmės yra bevertė. Tarkime, veltui ieškotume XVI a. Lietuvos metraščių ten, kur aptariamas XV a. Trumpasis sąvadas, nuo kurio iškart „peršokama“ prie Augustino Rotundo (XVI a. metraščių sąvadais atsidūrė baltarusių istoriografijai skirtoje menkutėje pastraipėleje, kuri savo ruožtu yra poskyryje apie Ukrainos istoriografiją, žr. p. 325). Informacija apie metraščius yra ne tik išblaškyta, skurdi, bet ir labai netikslė – nepaminėtos pagrindinės redakcijos, nesugebėta tiksliai apibrėžti kultūrinių įtakų. Lietuvos istoriografiją Mierzwa kildina iš santykio su lenkiškąja kultūra (kas nėra visiškai klaidinga), tačiau Lietuvos metraščio genezėje aiškus atskaitos taškas buvo Vokiečių ordine Prūsijoje surašytas *Vytauto skundas*. O štai ką Mierzwa rašo apie XVI a. metraščius: *Baltarusių istoriografija formavosi tik XV–XVI a. sąvartoje Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje veikiant rusėnų įtakai. Čia galima išvardinti XVI a. pradžioje kurtus lietuviškus-baltarusiškus sąvadás ir Bychoveco, Račinskio, Jevrejenkos [sic!] ar Rumiancevo metraščius* (p. 325). Ir tai iš esmės viskas – dar bendrų frazių pažeriama poskyryje apie lietuvių istoriografiją, tačiau Mierzvos tekstas yra pernelyg lakoniškas, kad būtų adekvačiai suprastas be papildomų paties autoriaus paaiškinimų. Rašydamas apie Rotundą, Mierzwa

⁶ Andrzej F. Grabski, *op. cit.*, p. 38–39, 56.

susipainioja visiškai: jis teigia, kad į savo apie 1551 m. rašytą kroniką garbusis Vilniaus vaitas įtraukęs Lietuvos Statuto tekstą, kurį jis 1569 m. buvęs paskirtas taisyti drauge su Valerijonu Protasevičiumi (p. 400). Čia jau, kaip sakoma, *be komentary*. Panaši chaotiška dėstymo maniera pastebima ir kitur veikale. Tarkime, skyriaus „Polska historiografia renesansowa“ pabaigoje autorius pateikia glaustas išvadas, o skyriaus „Polska historiografia oświeceniowa“ pabaigoje apsiribojama bendro pobūdžio pastabomis apie Europos istoriografijos raidą. Manytume, jog tokio pobūdžio veikale dėstymas turėtų būti žymiai nuoseklesnis. Tad pabaigai pirštūsi išvada: knyga verta dėmesio, tačiau skaitytina atsargiai.